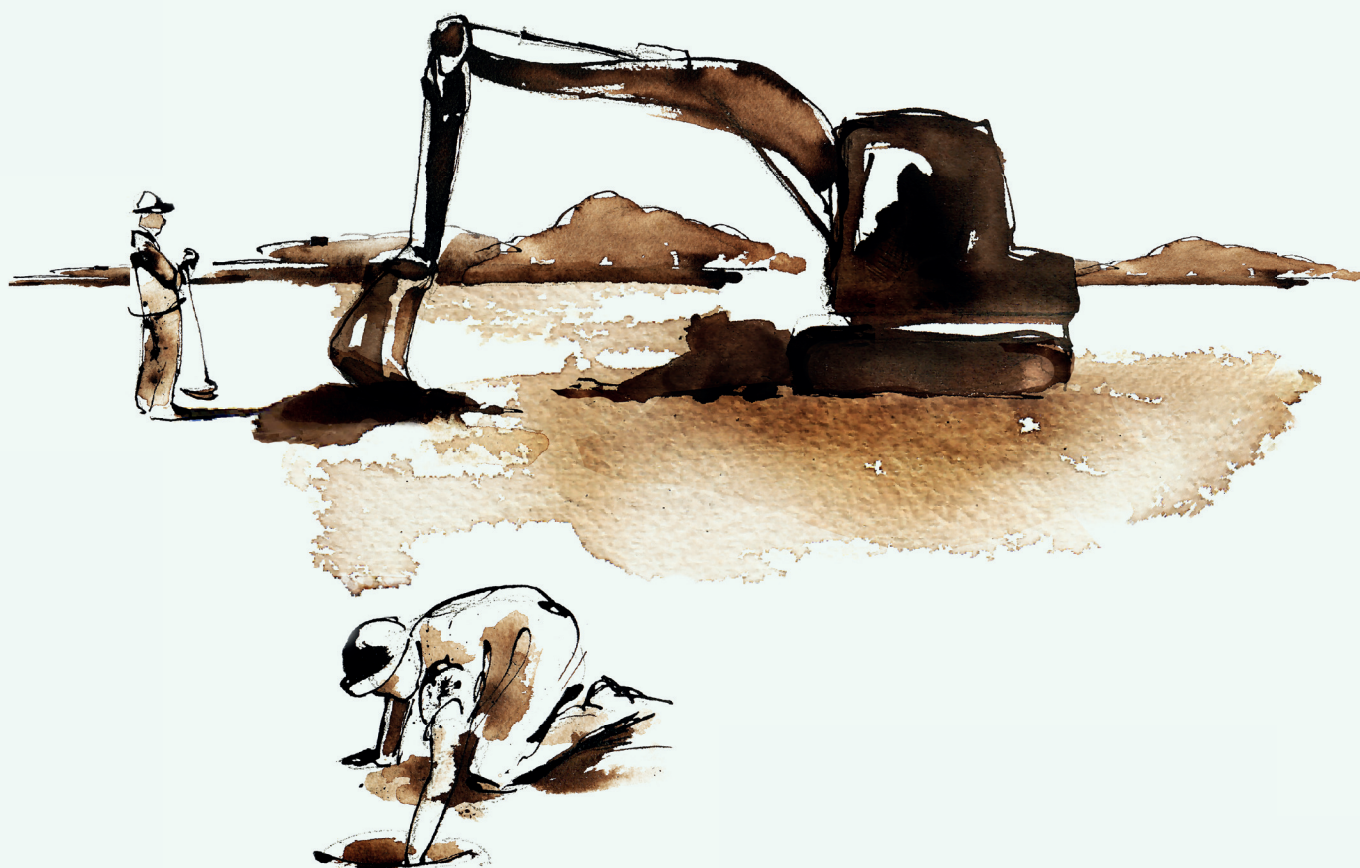

Kolartorpet i Kolboda

PICEA
Kulturarv

The logo for Picea Kulturarv, featuring a stylized pine branch with needles and a small pine cone at the end, rendered in a dark, textured style.

Arkeologisk utredning, etapp 2, inom fastigheten
Jakobsberg 18:1, Järfälla kommun, Stockholms län

Picea kulturarv Rapport 2024:10

Amanda Jönson och Benjamin Rosvall

Kolartorpet i Kolboda

Arkeologisk utredning, etapp 2, inom fastigheten Jakobsberg 18:1,
Järfälla kommun, Stockholms län

Amanda Jönson och Benjamin Rosvall

Kolartorpet i Kolboda

**Arkeologisk utredning, etapp 2, inom fastigheten
Jakobsberg 18:1, Järfälla kommun, Stockholms län**

Picea kulturarv Rapport 2024:10

© Picea kulturarv 2024

Författare: Amanda Jönson och Benjamin Rosvall

Redigering och layout: Daniel Gunnarsson

Foton: Där fotograf ej anges är bilder tagna av fältpersonalen

Omslagsbild: Illustration av Nina Balknäs

Upphovsrätt: Om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY: <http://creativecommons.org>. Grundkartor © Lantmäteriet, tillhandahållna av företagaren

*Picea kulturarv ek för
Folkvisegatan 12, BV
422 41 Hisings Backa
www.piceakulturarv.se
kontakt@piceakulturarv.se*

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	9
Syfte	9
Metod	9
Historik	9
Resultat	10
Objekt 1, boplatsläge	11
L2024:3032, kolningsanläggning	11
L2023:6628, lägenhetsbebyggelse	12
Slutsats	12
Utvärdering	12
Referenser	15
Administrativa uppgifter	15
Bilaga 1. Schakt och kontexter	16
Bilaga 2. C14-rapport	17

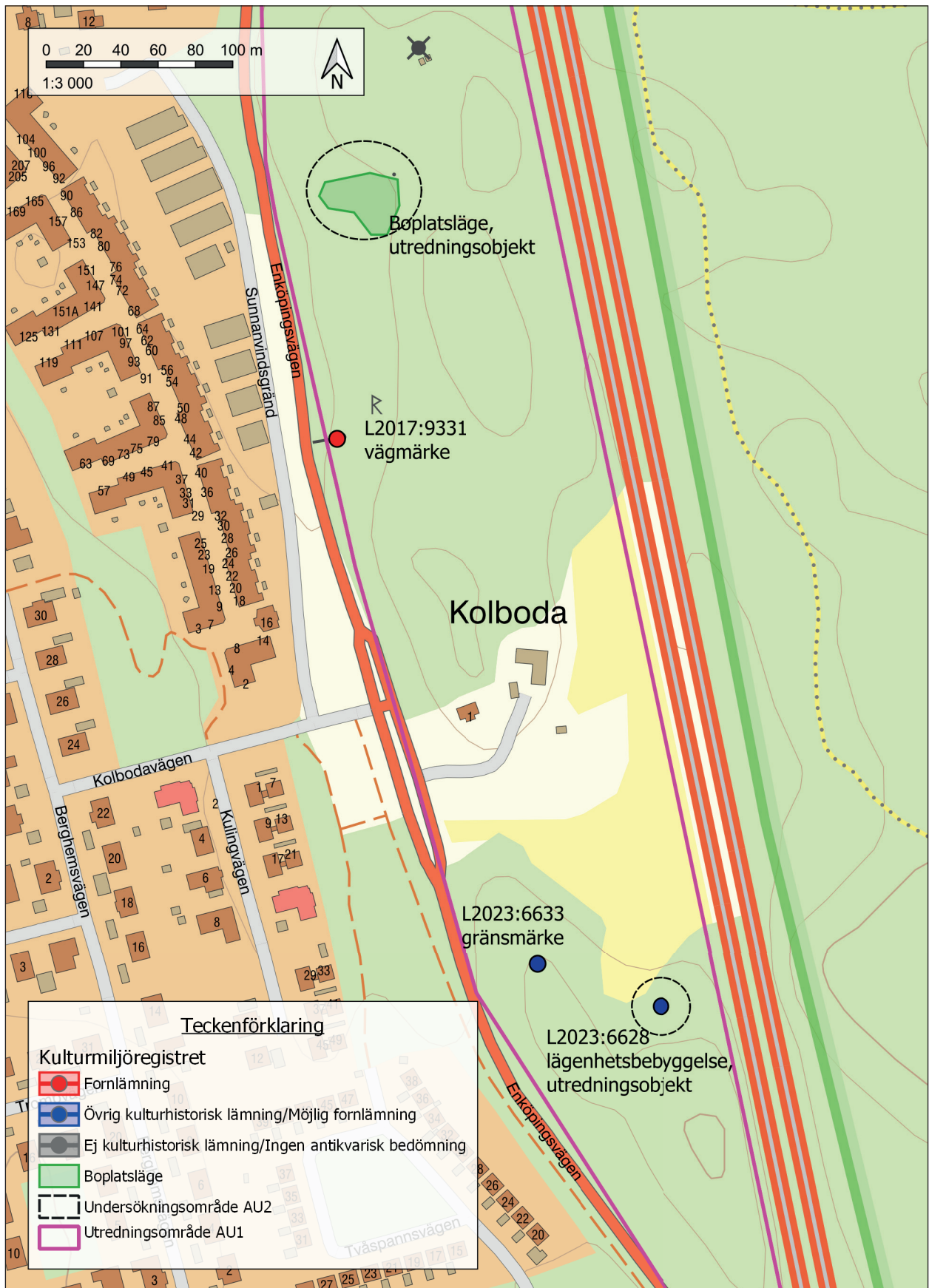
Figur 1. Översiktskarta över Järfälla med platsen för undersökningsområdet markerat med svart cirkel.

Sammanfattning

Picea kulturarv har i juni 2024 utfört en arkeologisk utredning etapp 2 vid Kolboda i Järfälla kommun, på uppdrag av länsstyrelsen i Stockholms län. Anledningen är att Järfälla kommun arbetar med en ny detaljplan för delar av fastigheten Jakobsberg 18:1.

Utredningen berörde två objekt, ett boplatsläge (objekt 1) samt en möjlig torplämning (lägenhetsbebyggelsen L2023:6628). Under utredningen påträffades inga spår efter stenåldersmaterial eller annan mänsklig aktivitet som tyder på en fornlämning vid boplatsläget. Däremot framkom en tidigare ej känd kolningsanläggning på samma yta, vilken har registrerats i kulturmiljöregistret med lämningsnummer L2024:3032.

Den arkeologiska utredningen kunde visa att det fanns en husgrund på platsen för den registrerade lägenhetsbebyggelsen L2023:6628. Registreringen har justerats till en lämningssyta som omfattar den påträffade torplämningen, och den antikvariska bedömningen har ändrats från möjlig fornlämning till fornlämning.

Figur 2. Karta som visar utredningsområdet med boplatsläget i norr och husgrunden i söder.

Inledning

Picea kulturarv har i juni 2024 utfört en arkeologisk utredning etapp 2 vid Kolboda i Järfälla kommun, på uppdrag av länsstyrelsen i Stockholms län (figur 1). Anledningen är att Järfälla kommun arbetar med en ny detaljplan för delar av fastigheten Jakobsberg 18:1. Utredningen berörde två objekt: ett boplatsläge samt en möjlig torplämning (figur 2). Båda objekten påträffades i samband med en arkeologisk utredning, etapp 1, som utfördes av Picea kulturarv hösten 2023 (Jönsson 2023). Den möjliga torplämningen registrerades då i kulturmiljöregistret som lägenhetsbebyggelse, med lämningensnummer L2023:6628.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen etapp 2 var att avgöra den antikvariska statusen för de två objekten, det vill säga huruvida det rör sig om fornlämningar eller inte. Utredningen skulle också preliminärt avgränsa de eventuella lämningarna. Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Figur 3. Avtorvad och rensad stenpackning (104) i schakt 3. Foto mot nordväst.

Metod

Utredningen utfördes genom att delar av den potentiella torplämningen och intilliggande ytor torvades av, till dess att det var möjligt att avgöra dess status (figur 3). Avtorvningen utfördes med grävmaskin samt handgrävning. Boplatsläget låg i ett skogsparti med tät växtlighet och branta kanter till närmaste väg, och kunde inte utredas med sökschakt med grävmaskin. Läget utreddes i stället med handgrävda meterrutor. Rutorna grävdes ned till undergrund och jorden avsöktes efter fynd av stenålderskaraktär såsom avslag och keramik.

Schakt, lager och konstruktioner/kontexter mättes in med RTK-GPS och dokumenterades med fotografi och beskrivningar (bilaga 1). Meterrutorna mättes in med en punkt per ruta. Inga fynd tillvaratogs i samband med utredningen.

Ett kolprov togs i en nypåträffad kolningsanläggning. Kolprovet genomgick vedartsanalys och skickades därefter vidare till C14-analys.

Historik

De två utredningsobjekten ligger i ett mindre, långsmalt skogsparti öster om Berghem i Jakobsberg, mellan den gamla Enköpingsvägen och väg E18. I områdets mitt ligger torpet Kolboda med flera byggnader, som inte är bebott idag. Vid torpet finns fortfarande öppna åkerytor. Gamla Enköpingsvägen har här haft ungefär samma sträckning åtminstone sedan 1600-talet, och intill vägen i skogsområdet finns en äldre milsten (L2017:9331).

De aktuella utredningsobjekten påträffades vid en arkeologisk utredning, etapp 1, som utfördes hösten 2023 och som innefattade en mindre kartstudie samt fältinventering (Jönsson 2023). Området har också varit föremål för en kulturmiljöanalys i ett tidigare skede (Tyréns 2023). För en mer ingående områdeshistorik och fornlämningsbild hänvisas till dessa två rapporter.

Figur 4. I en karta över gården Herrestad i Järfälla socken från 1689 är ett litet "kohlar torp" utritat. Kartan är ritad med norr åt vänster. Lantmäteristyrelsens arkiv, Akt A48-13.1.

Området kring Kolboda torrlades under en period från senmesolitikum till tidigneolitisk tid, omkring 4000 f Kr, som en del av ett föränderligt skärgårdslandskap. Boplatsläget (objekt 1) ligger i skogsmarken norr om torpet och utgörs av en skyddad avsats i sydvästsluttande moränmark. Ytan ligger på 35–40 meters höjd över havet och bör ha varit strandnära under tidigneolitisk tid.

Torpet Kolboda omnämns första gången i en utsädes- och boskapslängd från år 1623 och kan därefter följas i historiska källor fram till idag (Gustavsson 2000, Tyréns 2023). Den nyregistrerade lägenhetsbebyggelsen L2023:6628 utgörs av en möjlig husgrund som ligger 160 meter söder om det nuvarande läget för torpet. I en karta från år 1689 finns två torplägen utmarkerade, varav ett vid dagens bebyggelse och ett vid den registrerade husgrunden. Vid denna markering står texten "kohlar torp" (figur 4).

Den norra markeringen på kartan är ritad i en annan stil än övriga torp som finns på samma karta, och det är möjligt att den har ritats ut vid ett senare tillfälle. Detta skulle i så fall kunna tyda på att det södra torpläget är det ursprungliga. Nästa gång Kolboda syns i kartmaterialet är vid en rågångsbestämning år 1774. Då hade torpet samma läge som idag.

Resultat

Den arkeologiska utredningen kunde visa att det fanns en husgrund på platsen för den registrerade lägenhetsbebyggelsen L2023:6628. Det påträffades inga fynd eller boplatslämningar vid boplatsläget (objekt 1). Däremot framkom en tidigare ej känd kolningsanläggning på samma yta, vilken har registrerats i kulturmiljöregistret med lämningsnummer L2024:3032.

Objekt 1, boplatsläge

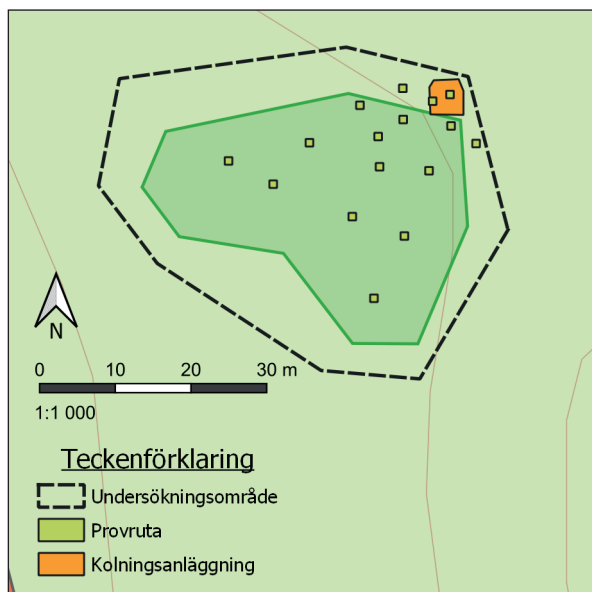
Boplatsläget ligger i skogsmarken i det aktuella områdets norra del och består av en avsats i sydvästsluttande moränmark. Platsen bedömdes som ett potentiellt läge för en stenåldersboplat. Ytan utreddes med sexton provrutor, vilka grävdes ned till orörd mark (figur 5). Under torven fanns endast ett mycket tunt matjordslager, varefter undergrund av morän följde (figur 6). Det påträffades inga fynd eller anläggningar av boplatskaraktär på platsen.

L2024:3032, kolningsanläggning

Kolningsanläggningen låg i den norra delen av objekt 1 (se figur 5). Den var diffus till ytan och hade därför inte observerats vid tidigare inventering. Lämningen var cirka 4x4 meter och bestod av en flack rektangulär grop, 0,1 meter djup, med 0,5–1 meter breda och 0,2 meter höga vallar i öst och väst (figur 7). Provgropar grävdes i anläggningens mitt och i den västra vallen. I båda groparna framkom ett kraftigt kollager, uppblandat med mull.

Tolkningen att lämningen utgör en kolningsanläggning baseras på den stora mängden kol. Lämningen är för liten i storlek för att vara en typisk kolbotten efter en vanlig mila. I stället kan lämningen möjligen tolkas som en flack kolningsgrop, alternativt som en mindre liggmila, en så kallad kalv. Sådana små milor kunde exempelvis anläggas för ved som inte kolats färdigt i en större mila (Hennius 2019:18).

Den porösa och mullrika jorden i framförallt vallen gav anläggningen ett recent intryck. För att avgöra huruvida det rörde sig om en fornlämning eller inte togs ett kolprov från anläggningens botten. Kolprovet vedartsanalyserades och innehöll träkol av gran (*picea abies*). En kolbit på 3,44 g skickades vidare till Uppsala universitet för C14-datering (bilaga 2). Dateringen visar att kolet har en BP-ålder på 292 ± 28 (figur 8). De kalibrerade värdena visar på en datering till 1500-talet.

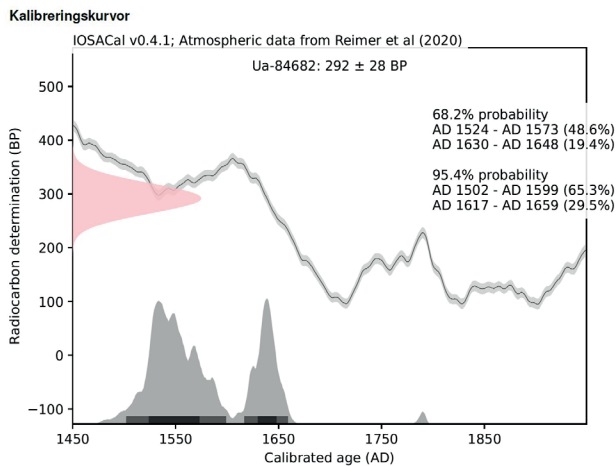
Figur 5. Resultatkarta med grävda provgropar vid det utredda boplatsläget (objekt 1) och kolbotten.

Figur 6. Sammanlagt 16 provgropar grävdes inom boplatsläget (objekt 1). Under torven fanns endast ett mycket tunt matjordslager, varefter undergrund av morän följde.

Figur 7. Kolningsanläggningen L2024:3032. Vallarnas kanter förstärkta med lila markering. Foto mot norr.

Figur 8. Resultatet av C14-analysen visar att milan med hög sannolikhet är från 1500-talet.

L2023:6628, lägenhetsbebyggelse

Ytan vid den möjliga torplämningen utredes med tre sökschakt (figur 9), vilket visade att det finns en husgrund på platsen, samt att husgrunden ligger på en uppbyggd terrass. Ett möjligt spisiröse (103) som observerats vid den tidigare utredningen innehöll stenar samt tegelfragment. Intill spisiröset framkom rester av ett mörkt, sotigt lager som delvis avgränsades av stenar (102, figur 10). Det är sannolikt att lagret är rester av ett golvlager. I lagret påträffades en del av en hästsko av äldre modell, vilken inte tillvaratogs.

Även i de övriga schakten påträffades konstruktioner, i form av en stenrad, eventuellt en syll (101), samt en stenpackning (104) som utgör en del av en 20 meter lång terrassering. Ytan som husgrunden ligger på utgörs av en mindre avsats i en sluttning, cirka 20x5-10 m stor, och begränsas av terrasseringen i nordöst.

Lämningen har justerats till en lämningsyta i kulturmiljöregistret, och den antikvariska bedömningen har ändrats från möjlig fornlämning till fornlämning.

Slutsats

Det utredda boplatsläget visade sig inte innehålla några spår efter stenåldersmaterial eller annan mänsklig aktivitet som tyder på en fornlämning på platsen.

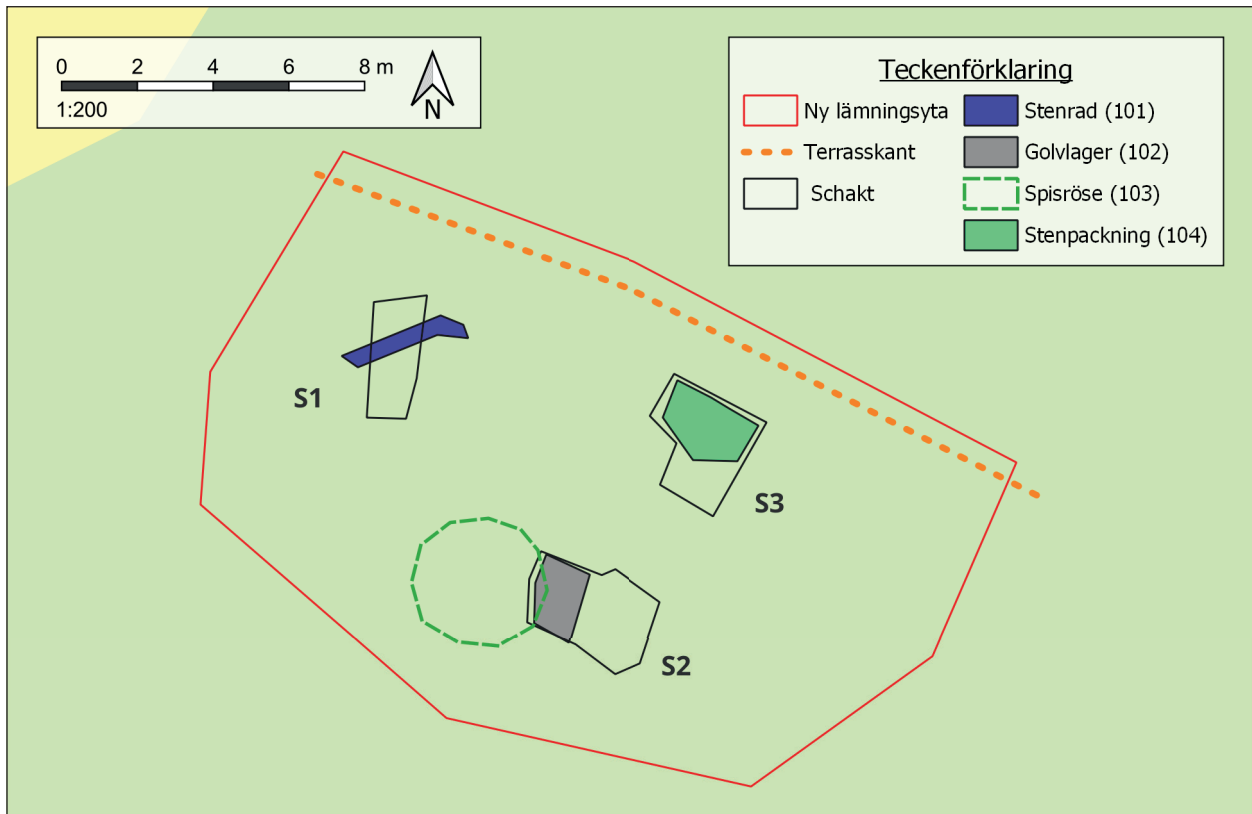
Exakt vilken utbredning husgrunden hade inom terrassens yta var svårt att avgöra eftersom spåren var relativt fragmentariska. Det går dock att konstatera att det rör sig om en mycket liten byggnad, vilket skulle kunna tyda på att det inte rör sig om en permanent bostad. Texten ”kohlar torp” på kartan från 1689 skulle möjligen kunna betyda att huset var en form av kolarkoja som användes vid kolning. Samtidigt finns uppteckningar om torpet Kolboda redan från 1623 då en kvinna som ägde en ko var skriven där (Tyréns 2023:13). I relation till den nyregistrerade kolningsanläggningen framträder en bild av ett område med aktiv kolning under tidigmodern tid. Kolningsanläggningen har blivit C14-daterad till 1500-talet och bedöms som fornlämning.

Inom det utredda planområdet finns sammanfattningsvis tre fornlämningar; L2024:3032 kolningsanläggning, L2017:9331 vägmärke och L2023:6628 lägenhetsbebyggelse. Dessa är skyddade enligt 2 kap KML. Det finns även en övrig kulturhistorisk lämning, L2023:6633 gränsmärke. Lämningarna redovisas på resultatkartan nedan (figur 11).

Om ytorna ej bebyggs utan används som naturmark eller allmän platsmark bör lämningarna kunna kvarligga utan vidare antikvariska åtgärder.

Utvärdering

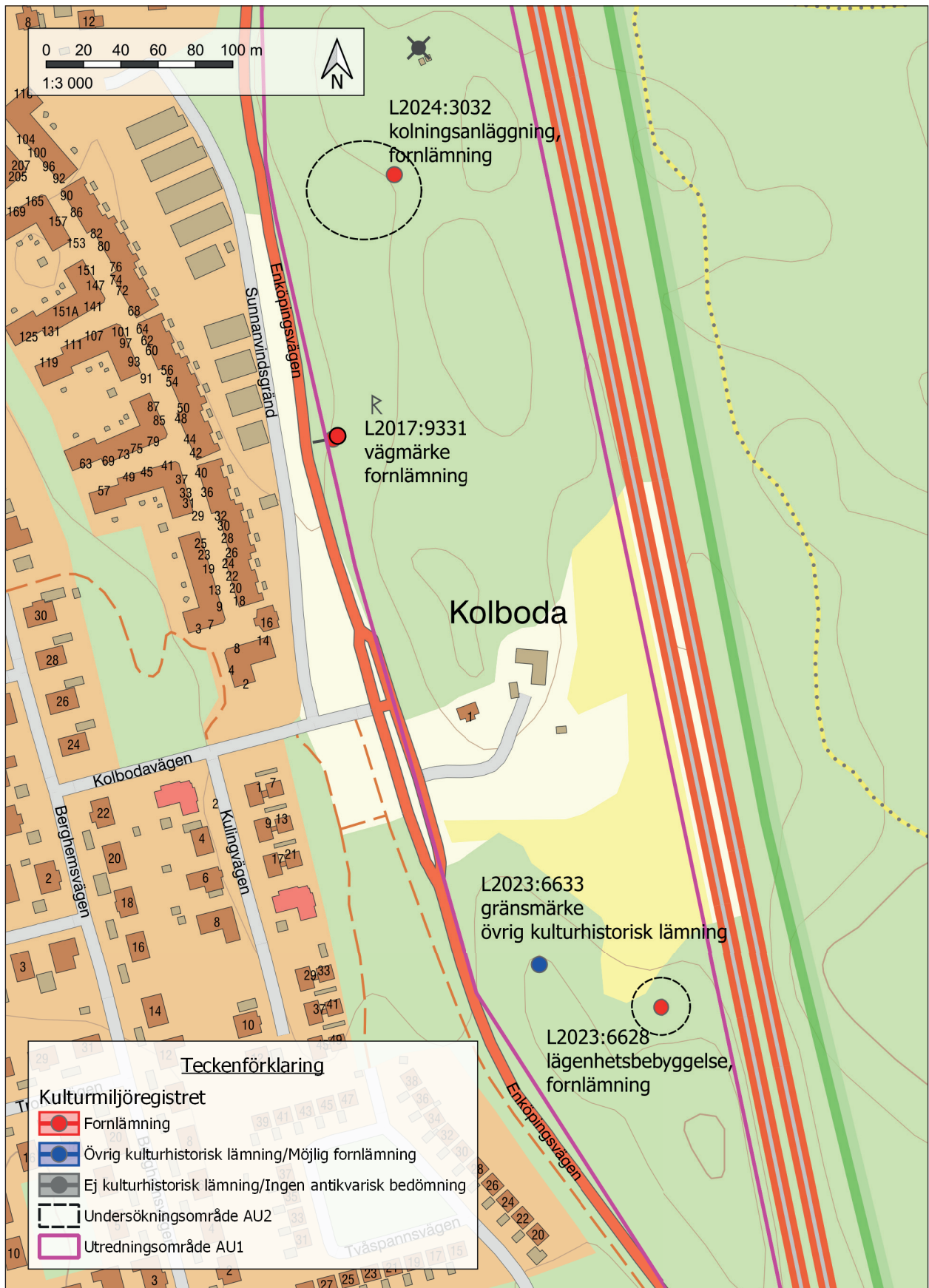
Utredningen utfördes enligt plan. I och med att kolningsanläggningen hittades bedömdes i samråd med Länsstyrelsen att en C14-datering av kolmaterial från anläggningen skulle utföras. Dateringen bedömdes nödvändig för att bedöma lämningen som fornlämning eller ej. Kostnaderna för dateringen löstes genom omfördelning av befintlig budget. På grund av väntan på dateringsresultatet blev tidplanen för rapporten förskjuten.

Figur 9. Plan över utredningsresultatet vid lägenhetsbebyggelse L2023:6628.

Figur 10. Öster om spisröset framkom rester av ett mörkt, sotigt lager som delvis avgränsades av stenar (102), vilket bedömdes som ett golvlager. Foto mot sydväst.

Figur 11. Resultatkarta som visar de registrerade lämningarna efter utredningen.

Referenser

Litteratur

- Gustavsson, L. 2000. *Torp i Järfälla, Kolboda*. Järfälla hembygdsblad nr 3.
- Hennius, A. 2019. *Spår av kolning. Arkeologiskt kunskapsunderlag och forskningsöversikt*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Jönsson, A. 2023. *Torp och boplatsläge vid Kolboda. Arkeologisk utredning, etapp 1, inom fastighet Jakobsberg 18:1, Järfälla kommun, Stockholms län*. Picea kulturarv Rapport 2023:22.
- Tyréns Sverige AB. 2023. *Kulturmiljöutredning och konsekvensbeskrivning. Kolboda, Järfälla*.

Kartor och arkivmaterial

- Herrestad ell Säby nr 1, ägomätning 1689. Lantmäteristyrelsens arkiv akt A48-13:1.
- Herrestad ell Säby nr 1, rågångsbestämning 1774. Lantmäteristyrelsens arkiv akt A48-13:2.

Administrativa uppgifter

Picea kulturarvs projekt: 2411 AU2 Kolboda

Länsstyrelsebeslut dnr: 7625-2024

Länsstyrelsens beslutsdatum: 2024-03-23

Uppdragsnummer Fornreg: 202400567

Uppdragstyp: Arkeologisk utredning etapp 2

Företagare: Järfälla kommun

Lämningsnummer: L2023:6628, L2024:3032

Fältarbetstid: 2024-06-18

Projektledare: Amanda Jönsson

Övrig personal: Mats Pettersson

Belägenhet i SWEREF 99 TM: Norr 6592500 m, Öst 661100 m

Dokumentationsmaterial: Förvaras hos Picea kulturarv

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Län: Stockholm

Kommun: Järfälla

Landskap: Uppland

Socken: Järfälla

Fastighet: Jakobsberg 18:1

Bilaga 1. Schakt och kontexter

Schakt-nr	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Hemvist	Beskrivning
S1	3,0	1,8	0,15	L2023:6628	Stenrad löper tvärs mitten av schaktet
S2	3,7	1,8	0,15	L2023:6628	Golvlager 102 i V delen av schaktet. En del av en hästsko hittades.
S3	3,0	1,8	0,15	L2023:6628	Stenpackning 104 i N delen av schaktet

Kontext	Typ	Form	Längd (m)	Bredd (m)	Djup/höjd (m)	Hemvist	Beskrivning
101	Stenrad	Rektangulär	2,6	0,5	0,1	S1	Stenrad, eventuellt syll. 0,2-0,4 m st stenar.
102	Golvlager	Rektangulär	1,7	1,5	0,1	S2	Golvlager, mörk sotig sand.
103	Spisröse	Runt	2,5	2,5	0,2	-	Spisröse, av 0,15-0,3 m st stenar
104	Stenpackning	Rektangulär	2,4	1,6	0,1	S3	Stenpackning av 0,1-0,3 m st stenar

Bilaga 2. C14-rapport

Uppsala 2024-10-04

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 - 471 3124

Hemsida:
www.uu.se/centrum/tandemlab

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Benjamin Rosvall
Picea kulturav
Folkvisegatan 12
421 42 HISINGS BACKA

Resultat av ^{14}C datering av träkol från 2411 Järfälla, Järfälla, Uppland. (p 6138)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Detta steg upprepas tills den lösliga delen inte längre är mörkfärgad.

Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratorm förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰}$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-84682	KP1	-24,5	292 \pm 28

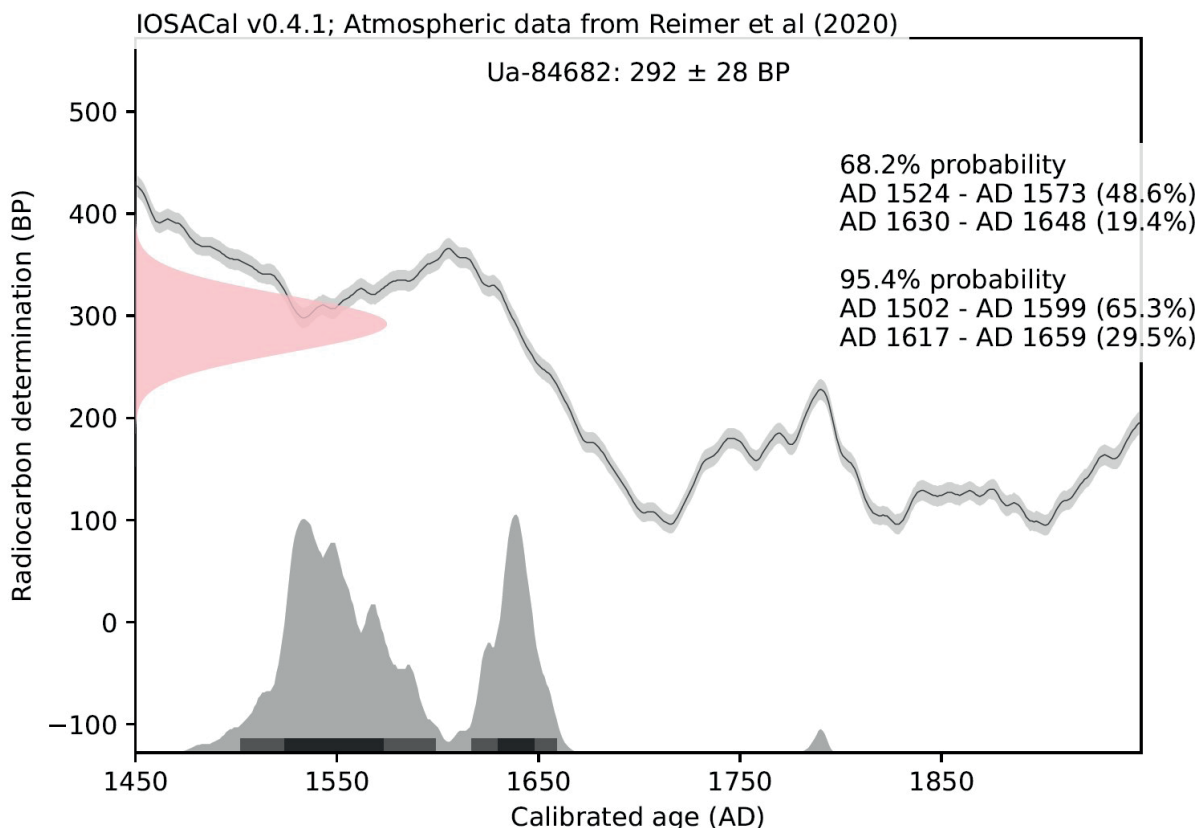
Med vänliga hälsningar

Maximilian
Schmidt

Digitally signed by Maximilian Schmidt
DN: cn=Maximilian Schmidt, c=SE,
o=Uppsala universitet,
email=maximilian.schmidt@physics.uu.se
Date: 2024.10.04 16:10:53 +02'00'

Maximilian Schmidt/Daniel Primetzhofer

Kalibreringskurvor

PICEA
Kulturayv

